

DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2025.04.003>Жаліло Я. А.¹

0000-0002-8825-2880,

Снігова О. Ю.²

0000-0001-7456-4894

¹ Національний інститут стратегічних досліджень, м. Київ² Інститут економіки та прогнозування НАН України, м. Київ

Стратегування регіонального розвитку у формуванні поствоєнного економічного ландшафту регіонів України

УДК 332.1:338.242.2:911.3(477)"2022/..."(045)

У статті досліджено системний вплив чинників, обумовлених повномасштабною війною в Україні, на спроможність регіональних економічних систем до залучення рушіїв власного розвитку у період поствоєнного відновлення. Автори застосовують категорію «економічний ландшафт» для врахування взаємозв'язку секторальних та просторових трансформацій та виходять з припущення, що просторова та секторальна гетерогенність економічного ландшафту як системи обумовлює варіативність його трансформацій, які здійснюються під впливом як внутрішніх закономірностей розвитку елементів цієї системи, так і екзогенних впливів на них. Обґрунтовано пріоритетні напрями стратегії, яка сприятиме створенню умов для оптимального залучення ресурсного потенціалу регіонів з урахуванням його територіального розподілу та просторових особливостей.

Ключові слова: регіональна економіка, регіональна політика, економічний ландшафт, секторальні трансформації, просторові трансформації, ресурсний потенціал.

Актуальність теми дослідження

Масштабні руйнування, завдані Україні внаслідок розв'язаної Російською Федерацією повномасштабної війни, призвели до втрати активів у всіх без винятку секторах економіки України. При тому нерівномірність регіонального розподілу таких руйнувань обумовила різке наростання явищ просторової розбалансованості економіки. Одночасно відбулися зміни

секторальної та просторової структур, які завдають визначальний вплив як на особливості функціонування економіки в умовах війни, так і на перспективи поствоєнного відновлення. У багатьох випадках руйнування призводять до розриву ланцюгів відтворення регіональних економічних потенціалів, відтак послаблюється структурна інерція та зростає варіативність економічного розвитку територій. Це обумов-

Цитування:

Жаліло Я. А., Снігова О. Ю. (2025). Стратегування регіонального розвитку у формуванні поствоєнного економічного ландшафту регіонів України. *Український географічний журнал*, 4 (132), 3–12. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2025.04.003>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025.



Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

лює потребу у визначенні системних чинників, від яких залежатиме їх поствоєнний розвиток, науковому обґрунтуванні політик, які забезпечуватимуть реалізацію ресурсного потенціалу регіонів для забезпечення стійкості, обороноздатності країни, закладення основ поствоєнного сталого розвитку на засадах європейської інтеграції.

Стан вивчення питання, основні праці

Секторальний та просторовий виміри трансформаційних змін у національній економіці належать до предметів дослідження різних підгалузей науки. Проте наростаюча складність суспільних і, зокрема, господарських зв'язків, посилення рухливості значущих для економіки ресурсів (зокрема людських, фінансових тощо), спадок просторової концентрації виробництва, притаманної ХХ ст., яка у новому тисячолітті змінилася трендами диверсифікації, обумовили тенденцію до синтезу секторального і просторового у комплексній характеристиці властивостей територіальних одиниць.

Такий синтез набув прояву у концепції «економічного ландшафту», засновником якої вважають А. Льюша. Останній трактував економічний ландшафт як проекцію економічних процесів на територіальний простір, яка визначає його структурування. Утім А. Льюш дещо звужено визначав економічний ландшафт як систему ринків у зоні впливу певного центру, яка обмежена міжрегіональною конкуренцією, а відтак пропонував враховувати просторові особливості лише з погляду відстаней транспортування постачання чи збуту. Його наступники удосконалювали теорію, уточнюючи конфігурації зон впливу та ієрархії центральних місць [1].

Урахування особливостей впливу ресурсно-го забезпечення та структури виробничих активів на розвиток певних територій отримало розвиток у теорії старопромислових регіонів, яка пояснює генезу депресивності таких регіонів глобальними структурно-технологічними змінами [2]. Науковці довели секторальну природу адаптаційної спроможності регіональних економік та обґрунтовано явище структурної інертності [3].

Наразі термін «економічний ландшафт» використовується дослідниками у вельми широкому контексті урахування взаємодії елементів

економічного простору та впливу на них з боку територіально-специфічних чинників при аналізі регіонального розвитку та оцінці загального економічного статусу територій. Власне економічний ландшафт визначається як «просторове упорядкування господарської діяльності, ресурсів та галузей в межах географічного регіону» [4]. Термін «економічний ландшафт» обґрунтовував і П. Кругман [5] як складну категорію, яка характеризує динамічний розподіл ресурсів між активностями та локаціями.

На зв'язку перспектив економічної динаміки територій з територіально-специфічними чинниками наголошують дослідники потенціалу розвитку та стійкості регіонів. Доведено, що за несприятливої комбінації елементів власного економічного простору модернізація інфраструктурної зв'язності певних регіонів може робити їх «слизькими» — спричиняти прискорення відпливу ресурсів [6]. Як тригер між «слизькістю» і «липкістю» регіону для ресурсів вбачаються інвестиції, що поліпшують якість людського капіталу [7].

У процесі еволюції європейської політики згуртованості також відбувається її переорієнтація на завдання просторового розвитку та розробку локалізованих (*place-based*) стратегій розвитку [8]. Структурні зміни, які відбуваються в останнє десятиліття, посилюють дискусії щодо імплементації просторово орієнтованих політик у стратегуванні Політики згуртованості після 2027 р. У ході цих дискусій зокрема наголошується на важливості зміцнення інституційної спроможності регіональних та місцевих влад задля посилення спроможності регіонів отримати вигоди від необхідних трансформацій [9].

В Україні поняття економічного ландшафту досить мало присутнє в обігу наукової регіоналістики. Дослідниками, як правило, використовується термін «економічний простір», якому надаються різні трактування. Досить близьким до поширеного у закордонній науці усвідомлення взаємної детермінованості секторальних та просторових характеристик є бачення М. Бутка, який наголошує на використанні економічними агентами «просторових особливостей» у процесі виробництва, споживання, розподілу та обміну матеріальних благ та послуг [10]. Також А. Гречко тлумачить економічний простір як систему економічних відносин, яка обумов-

лена просторовими особливостями із специфічною фінансовою, фіскальною, податковою, ринковою інфраструктурою [11]. І. Бистряков та Ю. Манцевич дійшли висновку про необхідність побудови регіонального планування на засадах максимізації прибутку від використання ресурсів території та підвищення «капіталізації територіальних активів» [12]. Н. Лисяк і О. Карий доводять залежність «продуктивної спроможності регіону» від концентрації економічної діяльності, агломераційних ефектів, ресурсного забезпечення, сприятливих умов розміщення, рівня розвитку інфраструктури регіону та якості управління [13].

Мета дослідження

Автори статті не ставлять на меті побудову завершеного бачення збалансованої секторальної структури поствоєної економіки, що навряд було б можливе зважаючи на незавершеність бойових дій та невизначеність щодо детермінантів поствоєного періоду. **Метою статті є:** виявлення системного впливу чинників, обумовлених повномасштабною війною, на спроможність регіональних економічних систем до залучення рушіїв власного розвитку; обґрунтування пріоритетних напрямів стратегії, яка сприяла б створенню умов для оптимального залучення ресурсного потенціалу регіонів з урахуванням його просторового розподілу, та формування продуктивної міжрегіональної взаємодії.

Методи дослідження

Методологічні підходи дослідження спираються на визнання взаємної детермінованості просторової та секторальної структур національної економіки, що приводить до формування специфічного економічного ландшафту регіонів України. Автори виходять з припущення, що просторова та секторальна гетерогенність економічного ландшафту як системи обумовлює варіативність його трансформацій, які здійснюються під впливом як внутрішніх закономірностей розвитку елементів цієї системи, так і екзогенних впливів на них, зокрема з боку державної політики.

Уявлення про чинники впливу на формування економічного ландшафту у період повномасштабної війни сформовано на основі узагальнення оцінок емпіричних даних про

наслідки війни, зроблених низкою українських аналітичних центрів, а також регіональними експертними спільнотами у ході розроблення оновлених редакцій регіональних стратегій розвитку до 2027 р. Виявлення можливостей цілеспрямованого впливу на економічний ландшафт регіонів шляхом цілеспрямованої державної політики здійснено в результаті системного аналізу структури потенціалу регіонів та ретроспективного дослідження досвіду реалізації регіональних стратегій розвитку, здійснених в рамках співпраці авторів з Міністерством розвитку громад та територій України щодо наукового супроводу приведення регіональних стратегій розвитку у відповідність до оновленої редакції «Державної стратегії регіонального розвитку до 2027 року». Обґрунтування рекомендацій щодо засад стратегування регіонального розвитку було розроблене та апробоване у взаємодії з фахівцями обласних військових адміністрацій, відповідальними за доопрацювання регіональних стратегій розвитку.

Виклад основного матеріалу

Повномасштабна війна, розв'язана Російською Федерацією, радикальним чином змінила економічний ландшафт України. Такі зміни пов'язані як з безпосередньо викликаними війною руйнуваннями, так і з релокацією підприємств, або унеможливленням їхньої діяльності через втрату ресурсної бази, ринків збуту тощо.

Отже, руйнування значної частини економічного потенціалу змінює успадковані ще від радянської економіки спеціалізації регіонів. Найбільших змін зазнав економічний ландшафт регіонів з особливо високим ризиком: більша частина територій яких перебуває в окупації (Донецька, Луганська, Запорізька та Херсонська області), або на території яких відбуваються бойові дії (Харківська область). За браком статистичних даних, найбільш адекватним доступним показником, що характеризує економічну активність в регіонах, можна вважати сукупну зайнятість у суб'єктів господарювання (нижче наведено дані Держстату). У 2023 р. порівняно з довоєнним 2021 р. загалом по Україні чисельність зайнятих зменшилася на 17 %, між тим, цей показник у згаданих п'яти регіонах скоротився удвічі.

Регіони з особливо високим ризиком характеризуються випереджаючим скороченням агро-

сектору: чисельність зайнятих в ньому зменшилася на 70 % (Харківщина перебувала у кращих умовах, тут скорочення склало лише 37 %). Така динаміка пояснюється втратою через тимчасову окупацію переважно аграрних земель, а також ускладненням ведення агробізнесу через воєнне забруднення та безпекові загрози.

Промисловість скоротилася менш значуще: у вищезазначеній п'ятірці регіонів скорочення склало 44 %, що пояснюється зосередженням основного промислового потенціалу переважно біля обласних центрів, які залишилися на підконтрольній території, а також труднощами релокації великих підприємств. Основний спад припав на Луганську, Донецьку та Херсонську області.

Натомість внаслідок релокації підприємств, значних потоків внутрішньо переміщених осіб відбулося переміщення економічної активності зі східних до відносно безпечніших центральних та західних регіонів. За даними Центру економічної стратегії, у 2023 р. порівняно з 2021 р. економічна активність зросла у 13 областях, з них найсуттєвіше — у Львівській (її частка в економіці країни збільшилася на 1,1 в. п.), Волинській (0,4 в. п.), Закарпатській (0,3 в. п.) областях [14]. Це підтверджується даними Держстату, згідно з якими у 13 регіонах зайнятість скоротилася менш ніж на 10 %.

Аграрні комплекси регіонів продемонстрували більшу адаптивність: за загального скорочення зайнятості у галузі на 20 %, у 13 регіонах воно було менше ніж 10 %, у 5 областях (Черкаській, Хмельницькій, Рівненській, Львівській та Волинській) — менше ніж 5 %, а в Тернопільській зайнятість зросла на 3,5 %. Динаміка промисловості більш інерційна та частково відображає результати релокації підприємств. У 7 областях скорочення зайнятості у переробній промисловості було меншим, ніж 10 % (за загального по Україні зменшення на 24 %), зокрема у Волинській та Рівненській областях — меншим за 5 %.

У 2024 та 2025 рр. руйнування економічних комплексів та перенесення економічної активності тривали, що продовжувало змінювати економічний ландшафт регіонів. На жаль, наразі можливості оцінки цих змін за статистичними даними відсутні.

Тектонічний характер змін, які відбуваються в Україні, не дає підстав очікувати можливості повернення до секторальної та просторової

структури економіки, яка зберігалася в Україні до 2022 р. Досить очевидно, що Україна після завершення війни постане як нова країна — з іншими структурою населення, ресурсним потенціалом, логістикою міжнародних економічних комунікацій, новими міжнародним статусом та зовнішніми зобов'язаннями.

Проте структура економіки, яка склалася в умовах повномасштабної війни, має тимчасовий характер. Побудова просторової структури нової економіки відбуватиметься під впливом об'єктивних закономірностей, які визначатимуть допустимий діапазон структурних змін у поствоєнний період та накладатимуть відбиток на перебіг стратегій відновлення. Рамки майбутніх змін у секторальній структурі будуть пов'язані із просторовим розподілом доступних ресурсів, який обумовлює об'єктивні можливості та тренди структурних трансформацій на засадах капіталізації регіональних активів з урахуванням просторових особливостей. З іншого боку, перспективи розвитку регіонів визначатимуться секторально детермінованими можливостями ефективного залучення регіонального потенціалу завдяки спроможностям місцевих суб'єктів господарювання, регіональних влад та ефективності державної політики.

Формуючи бачення перспектив поствоєнного економічного ландшафту, насамперед треба враховувати, що повномасштабна війна принесла значні нові обмеження для ведення економічної діяльності на певних територіях, що впливають на секторальну структуру регіональних економік. Серед цих обмежень є такі:

1. *Руйнування активів унаслідок бойових дій, окупації чи ворожих обстрілів.* Масштаб таких руйнувань визначатиме вартість та тривалість відновлення відповідних підприємств, які обтяжуватимуть витрати на відновлення економічної діяльності в регіоні. Критерієм прийнятності цих витрат виступатиме зіставлення з очікуваними вигодами від використання ресурсів (насамперед природних) територій. У низці випадків відновлення може супроводжуватися відмовою від застарілої довоєнної спеціалізації регіону. Натомість ймовірна переоцінка раніше недооцінених ресурсів (зокрема, поклади рідкісноземельних металів, літію, графіту та ін.), що мотивуватиме їх розроблення навіть за збереження підвищених безпекових ризиків, про які йтиметься нижче.

У цьому ж контексті слід розглядати воєнне забруднення довкілля, що знижує капіталізацію природних активів, насамперед для аграрного та рекреаційного секторів. Це може на певний час змінювати економічну спеціалізацію територій, а у певних випадках — унеможливити відновлення попереднього профілю діяльності (як приклад, неможливість відновлення довоєнних аграрних спеціалізацій у регіонах, які постраждали внаслідок руйнування Каховської ГЕС).

2. *Стан транспортно-комунікаційної інфраструктури.* Її недостатня спроможність може суттєво обмежувати залучення місцевих ресурсів для виробництв, що виходять за межі місцевих ринків, створюючи «вузькі місця» постачання та збуту. При цьому йдеться як про фізичні руйнування у зоні бойового зіткнення та на деокупованих територіях, так і про недостатність розвитку інфраструктури: в регіонах, які стали реципієнтами релокованих підприємств або розглядатимуться як території інвестування у започаткування нових виробництв, у прикордонних територіях, на які значно зросло логістичне навантаження. Розбудова транспортно-комунікаційної інфраструктури, переформатування топології транспортних мереж згідно з новою структурою економіки мають стати одним з визначальних пріоритетів державного інвестування та залучення коштів міжнародних програм, зокрема — передвступних фондів ЄС.

3. *Якість і стійкість енергетичного забезпечення.* Диверсифікація енергетичного потенціалу зі збільшенням частки відновлюваних джерел спроможна забезпечити енергетичну стійкість країни в умовах воєнних загроз. Проте руйнування енергетичних потужностей та потужностей видобутку природного газу та вугілля, а також зобов'язання України в рамках «зеленого переходу» значно підвищують сумарні вартість і тривалість відновлення енергомістких галузей, які реалізують наявний в Україні сировинний потенціал, зокрема — в чорній та кольоровій металургії, хімічній промисловості. Залучення при відновленні якомога ефективніших технологій дозволить пом'якшити, проте не усунути енергетичні обмеження. Брак енергетичних потужностей посилює ризики ресурсної експлуатації територій (вивезення необроблених викопних ресурсів). Тож поствоєнне відновлення

має передбачати зміцнення енергетичного забезпечення з локалізацією потужностей насамперед у регіонах, перспективних для розвитку енергомістких галузей. Це може стати одним із перспективних напрямів залучення приватних інвестицій.

4. *Стан соціальної інфраструктури.* За даними Київської школи економіки, станом на кінець 2023 р. було пошкоджено або зруйновано 8,6 % від загальної площі житлового фонду України, де проживали близько 3,4 млн осіб, щонайменше 1284 заклади охорони здоров'я, 1888 шкіл та 1285 дитячих садочків [15]. Руйнування об'єктів житлової та соціальної інфраструктури безпосередньо впливають на збереження людського потенціалу територій — запобігання виїзду людей та перспективи повернення після поліпшення безпекової ситуації. Відтак масштабні руйнування у зоні бойових зіткнень та на деокупованих територіях гальмуватимуть кадрове забезпечення відновлення місцевої економіки. В рамках стратегування відновлення має бути забезпечено інституційну та фінансову спроможність місцевого самоврядування в організації відновлення житлової, комунальної та соціальної інфраструктури на основі взаємодії центральних та місцевих бюджетних програм, коштів приватних інвесторів, включаючи населення, міжнародної допомоги. Перспективним є поширення практики прямої міжмуніципальної підтримки відновлення закордонними партнерськими громадами.

5. *Брак пропозицій працівників відповідних кваліфікацій на ринку праці.* Вплив значних переміщень населення (ВПО, вимушений виїзд частини людей за кордон), мобілізації економічно активних чоловіків, фізичних людських втрат посилюватиметься довготривалими трендами зменшення чисельності населення та погіршення його вікової структури. За даними Інституту демографії та проблем якості життя НАН України, у 2024 р. порівняно з 2019 р. чисельність населення зросла у восьми регіонах України, натомість скорочення населення сягнуло значних рівнів не лише у частково окупованих регіонах, а й у Миколаївській (на 40 %), Харківській (на 38 %), Одеській (11 %), Сумській (10 %) областях [14]. Це суттєво обмежуватиме дієвість класичних інструментів економічного стимулювання. Таким чином, як держава, так і регіони та громади мають докладати зусиль

щодо збільшення пропозиції працівників відповідних кваліфікацій як одного з ключових атракторів відновлення територіальних економік. Розв'язання цієї проблеми має відбуватися як через інституційну перебудову ринку праці, так і через комплементарні політики — відновлення та розбудови житлової та соціальної інфраструктури, сприяння транспортній мобільності населення, розвитку ринку соціального житла, освітньо-кваліфікаційну політику тощо.

6. *Рівень безпеки щодо воєнних ризиків.* Цей рівень залежатиме від умов завершення війни та наявних міжнародних гарантій безпеки. Близькість до кордону (лінії розмежування) з країною-агресором у повоєнний період матиме значення, проте за значущістю поступатиметься спроможністю захисту від повітряних атак. Станом на серпень 2024 р., за оцінками Міносвіти, 55 % громад України мали високий, дуже високий або непереборний ризик безпеки в освіті через війну [14]. У першу чергу безпекові ризики спонукатимуть до перенесення з найризиковіших територій підприємств оборонно-промислового комплексу, інших стратегічно важливих виробництв, або їх дублювання у безпечніших регіонах. Разом з цим, вищі ризики також ставатимуть на заваді локалізації створення на території вищої доданої вартості та можуть обумовлювати переважання добувних галузей та вивезення ресурсів з таких територій. Певна компенсація безпекових ризиків можлива у разі наявності сприятливих умов для долучення місцевої пропозиції факторів виробництва (праця, енергія, супутні товари для виробництва, природні ресурси), податкових стимуляторів, можливості отримання мультиплікуючого економічного ефекту від роботи з місцевими ринками тощо.

7. *Зміни геоекономічних векторів.* Повне закриття північного та східного кордонів для економічних комунікацій призведе до остаточного усталення перетворення низки прилеглих регіонів на тупикові. Даватиметься взнаки також довоєнна орієнтованість частини їх економічної структури на співпрацю у східному напрямку. Тож, навіть за позитивного розв'язання проблеми безпекових ризиків, потрібні будуть додаткові кроки для уникнення занурення цих регіонів в депресивність шляхом перегляду логістичних пріоритетів та секторальних рушіїв розвитку.

Ці обмеження спроможні значно загальмувати, або й заблокувати дію конвенційних економічних інструментів стимулювання, на яких наразі планується побудова політик стійкості та відновлення. Отже, політики трансформації секторальної структури мають включати також заходи щодо цілеспрямованої компенсації просторових обмежень в рамках загальної концепції економічних ландшафтів.

Як засоби такої компенсації слід розглядати нові ресурсні можливості, які постали перед регіонами та громадами в умовах війни та можуть бути залучені у формуванні нової збалансованої секторально-просторової структури економіки. Серед них:

- зростання гнучкості ринку праці та поява нових професійно-кваліфікаційних пропозицій внаслідок припливу ВПО, збільшення мобільності населення, додаткові мотивації для перекваліфікації — що розширює можливості секторальної диверсифікації економік регіонів;
- зміна спеціалізації чи секторальна диверсифікація територій і формування нових кластерних зв'язків внаслідок релокації підприємств;
- розширення інтернаціоналізації локального бізнесу та залучення іноземних інвестицій завдяки спрощенню доступу до європейських ринків, а в перспективі — залученню України до європейських програм і фондів;
- розвиток нових виробництв та побудова на цій основі нових міжмуниципальних та міжрегіональних зв'язків через зростання попиту на товари й послуги для потреб оборони, стійкості, відбудови;
- зростання місткості внутрішнього ринку у громадах — значних реципієнтах ВПО, що стимулює місцеву економіку;
- ширше використання потенціалу громадянського суспільства для стимулювання регіонального та місцевого розвитку завдяки зростанню громадської активності.

Отже, для інтегрального вирішення завдань подолання воєнних обмежень для розвитку економіки, досягнення стійкості та динамічного формування ефективної секторальної структури економіки у поствоєнний період потрібне створення сприятливих умов для оптимального залучення ресурсного потенціалу з урахуванням його просторового розподілу та розвитку на цій основі продуктивного міжрегіонального

поділу праці. Цьому слугуватимуть наступні пріоритети:

1. *Максимальне залучення людського капіталу території до продуктивної діяльності* шляхом орієнтації інститутів ринку праці на ширше охоплення різних соціальних груп шляхом:

- ефективного моніторингу та прогнозування попиту та пропозиції на регіональних ринках праці, адаптації систем освіти та професійно-кваліфікаційної підготовки до перспективних потреб ринку;

- збільшення молодіжної зайнятості в рамках загальної стратегії сприяння самореалізації молоді, яка має забезпечувати інтеграцію молоді до суспільного та економічного життя;

- подовження активного віку, перекваліфікації людей старшого віку в рамках стратегії їх інклюзії до економічного та суспільного життя, створення умов для громадської активності та дозвілля,

- сприяння поверненню до продуктивної праці вимушено виключених категорій населення: осіб з інвалідністю, жінок з малими дітьми, осіб, зайнятих доглядом за літніми членами родини тощо;

- сприяння продуктивній зайнятості та підприємництву ветеранів у рамках стратегії реінтеграції ветеранів до цивільного життя;

- «міграційної політики громад» — сприяння поверненню до громад ВПО та осіб, які вимушено виїхали за кордон, залучення до громад нових мешканців.

2. *Залучення новітніх технологій для розкриття локальних ресурсних потенціалів та секторальної диверсифікації рушіїв розвитку економіки регіонів.* Зокрема йдеться про нові можливості використання наявного ресурсного потенціалу — як унікального, на зразок покладів рідкісноземельних металів, так і традиційного, як агроресурси (для біоенергетики, матеріалів із рослинної сировини, кліматично орієнтованих агротехнологій тощо) чи накопичені промислові та побутові відходи, які підлягають переробленню. Сучасні технологічні рішення можуть бути залучені для досягнення енергетичної та комунікаційної стійкості та динамічного відновлення, мобільності ресурсів, зміцнення соціальної згуртованості, інклюзії та реабілітації уразливих груп населення, реабілітації територій, які зазнали воєнного забруднення, послаблення впливу безпекових ризиків тощо.

Сучасні технологічні можливості автономізації життєзабезпечення разом з розвитком телекомунікацій змінюють базові вимоги до просторового розміщення. Слабшає прив'язка поселень до індустріальних центрів, розвивається потреба в міських агломераціях, спрощується створення умов для життя залучених працівників на трудодефіцитних територіях, меншає залежність від економії на масштабах перероблення (стають вигідними дрібніші підприємства), послаблюється проблема браку персоналу завдяки впровадженню безлюдних технологій, що особливо важливо для територій з високим безпековим ризиком. Створюється можливість формування цілісних територіальних секторальних систем (продовольчої, енергетичної, комунікаційної тощо), що має забезпечити інклюзивність економіки як надання рівних можливостей усім соціальним групам брати участь в економічній діяльності та отримувати відповідні результати. Інклюзивність відіграє визначальну роль у конкуренції за людський потенціал і стає на сучасному етапі визначальною конкурентною перевагою регіону.

3. *Практичне розроблення та впровадження диференційованих політик та інструментів для різних за рівнями руйнувань та безпекових загроз типів територій.* Це передбачено «Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2027 року» та виділенням у чинному законодавстві категорій: території відновлення, регіональні полюси зростання, території з особливими умовами для розвитку та території сталого розвитку [16]. Використання диференційованих підходів є складником механізму структурної трансформації виробничого потенціалу із залученням просторових особливостей його розміщення, і водночас може вирішувати завдання регіонального розвитку через відповідні секторальні трансформації.

Виняткової уваги потребують регіони з особливо високим ризиком, які матимуть ускладнені можливості реалізації власного економічного потенціалу та, відповідно, потребують застосування компенсаторів на підставі: виявлення тих ресурсів, які будуть додатково привабливими для інвесторів (формування інвестиційної привабливості територій); надання державою окремих пільг та преференцій для підтримки певних видів економічної/промис-

лової діяльності, надання переваг певним підприємствам або державам тощо; застосування особливих підходів та механізмів страхування ризиків; запровадження спеціальних режимів оподаткування, кредитування та здійснення економічної діяльності.

У цьому контексті слід відзначити принципову важливість коректних критеріїв віднесення територій до певних типів та необхідність у пріоритетному порядку напрацювати вичерпні методики забезпечення умов для життєдіяльності територій з високим безпековим ризиком. Детальніше особливості територіально орієнтованих механізмів описано авторами у [17].

Важливо наголосити, що диференціація територій за вищезгаданими критеріями повинна мати тимчасовий характер на період відновлення та жодним чином не повинна фіксувати просторову диспропорційність, яка склалася у період повномасштабної війни. Тим часом апробація в Україні новітнього інструментарію стимулювання та регулювання регіонального та місцевого розвитку в умовах високих ризиків може стати підставою для оновлення загальноєвропейських підходів до регіонального розвитку в контексті викликів, які визначаються глобальними геополітичними, технологічними та кліматичними змінами.

4. Посилення інституційної та ресурсної спроможності й повноважень територіальних громад створювати умови для розвитку місцевих економік, а саме:

- підтримувати стійкість місцевого бізнесу щодо викликів війни через сприяння: реалізації заходів відновлення, стійкому наданню інфраструктурних послуг, стабільному логістичному забезпеченню, забезпеченості місцевими кадрами, соціальному підприємництву; виявлення пріоритетних потреб має відбуватися через постійний діалог з бізнесом;

- надавати інформаційну, методичну та правову підтримку бізнесу, забезпечувати роботу місцевих інститутів (агентств) розвитку;

- розробляти та втілювати місцеві програми забезпечення стійкості із визначенням функціональних ролей основних стейкхолдерів в архітектурі стійкості щодо безпекових загроз, а також глобальних ризиків;

- повноцінно реалізувати потенціал самоврядності — через засоби дорадчої демократії, диверсифікацію інструментів консолідації

фінансових ресурсів, розвиток публічно-приватного партнерства;

- розвивати міжмуніципальну співпрацю на суттєвих для відновлення та розвитку місцевої економіки напрямках: для цього рекомендоване вивчення головних проблем та перешкод розвитку громад і створення на цій основі карти проблем громад для коректного визначення напрямів міжмуніципальної співпраці.

Громади також повинні бути тісно інтегровані до проектів відновлення на усіх етапах — від збирання інформації та розроблення — до реалізації та контролю, взаємодіяти з іншими громадами у вирішенні масштабних завдань відновлення.

Реалізація вищенаведених пріоритетів має закласти фундамент для функціонування механізмів вирівнювання, які забезпечать рух до просторової збалансованості поствоєнного економічного ландшафту регіонів України.

Висновки

Руйнування та переміщення складників економічного потенціалу регіонів України обумовлюють значну варіативність перспектив секторальних і просторових трансформацій у період поствоєнної відбудови. Необхідно максимально залучити потенціал стратегування відбудови як на загальнонаціональному, так і на регіональному й місцевому рівнях задля послідовності та збалансованості започаткованих змін. Досягнення збалансованості секторального і просторового вимірів розвитку можливе у разі їх синтезу в рамках концепції економічного ландшафту регіону.

Обґрунтування пріоритетних напрямів стратегії, яка сприятиме створенню умов для оптимального залучення ресурсного потенціалу регіонів, вимагає врахування як обмежень, які повномасштабна війна сформувала для ведення економічної діяльності на певних територіях, так і нових ресурсних можливостей, які постали в умовах війни та можуть бути залучені у формуванні нової збалансованої секторально-просторової структури економіки. Власне реалізація ресурсного потенціалу регіонів потребуватиме повноцінної інклюзії доступного людського потенціалу, впровадження сучасних технологічних можливостей та посилення спроможності влади регіонів та органів місцевого самоврядування створювати сприятливі умови

для економічного розвитку та інвестиційної привабливості територій.

Завданням визначального значення для формування поствоєнних економічних ландшафтів територій є переосмислення рушіїв розвитку регіональних економік в нових умовах та визначення доступних засобів посилення ефекту від них з урахуванням просторових особливостей.

Розроблення відповідних політик та прийняття необхідних рішень ще до завершення повномасштабної війни дозволить продемон-

струвати перспективи для вітчизняних компаній, які будують власні стратегії, а також надіслати необхідні сигнали закордонним партнерам — потенційним учасникам відновлення. Важливим також є стратегічний контекст, пов'язаний із просуванням України до членства в ЄС. Україна обов'язково має продемонструвати власну дієвість у послідовному подоланні територіальних диспропорцій, які виникли під впливом чинників війни, в рамках ідеології та інструментарію загальноєвропейської політики згуртованості.

Література [References]


1. Sonis, M. (2005). Central Place Theory after Christaller and Losch: Some further explorations. Paper, presented at the 45th Congress of the Regional Science Association. *Vrije Universiteit Amsterdam*. URL: <https://www.sre.wu.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa05/papers/18.pdf>
2. Benneworth P., Hospers G-J. (2007) The new economic geography of old industrial regions: universities as global-local pipelines. *Environment and Planning C: Government and Policy*. 25(6), 779–802. URL: https://www.researchgate.net/publication/23542585_The_New_Economic_Geography_of_Old_Industrial_Regions_Universities_as_Global_-_Local_Pipelines
3. Snigova O. (2020) Management of structural changes in the old industrial regions of Ukraine. Monograph. Kyiv: KNEU [In Ukrainian]. [Снігова О. Ю. Управління структурними змінами в старопромислових регіонах України. Монографія / КНЕУ. Київ, 2020. 550 с.]
4. Fiveable. Сайт. URL: <https://fiveable.me/key-terms/ap-hug/economic-landscape>
5. Krugman, P. (1994). Complex Landscapes in Economic Geography. *The American Economic Review*. 84(2). 412–416. URL: <http://www.jstor.org/stable/2117869>
6. OECD (2011) OECD Regional Outlook 2011. Building Resilient Regions for Stronger Economies. OECD Publishing.
7. OECD (2016) OECD Regional Outlook 2016. Productive Regions for Inclusive Societies. OECD Publishing, Paris.
8. Barca, F. (2009). An Agenda for A Reformed Cohesion Policy. A Place-Based Approach to Meeting European Union Challenges and Expectations. Independent report prepared at the request of Danuta Hübner, Commissioner for Regional Policy, Brussels, URL: https://www.researchgate.net/publication/238693442_An_Agenda_for_a_Reformed_Cohesion_Policy
9. Bachtler, J., Mendez, C. & Downes, R. (2024). Charting a new course for Cohesion Policy after 2027. EoRPA Report. 24/3, European Policies Research Centre, University of Strathclyde and EPRC Delft. URL: <https://pureportal.strath.ac.uk/files/246984750/Bachtler-et-al-EPRC-2024-Charting-a-New-Course-for-EU-Cohesion-Policy-After-2027.pdf>
10. Butko, M. P. (2016). Architectonics of the Competitiveness of Ukraine's Regions in the Context of European Integration. Monograph. Kyiv: AMU. [in Ukrainian]. [Бутко М. П. Архітектоніка конкурентоспроможності регіонів України в контексті євроінтеграції: монографія. К.: АМУ, 2016. 452 с.]
11. Hrechko, A. V. (2017). The definitional concept of “regional economic space” in the theory of productive forces development and regional economy. *Ефективна Економіка*, (10). [in Ukrainian]. [Гречко А. В. Дефініційне поняття «регіональний економічний простір» у теорії розвитку продуктивних сил і регіональній економіці // *Ефективна економіка*. № 10. 2017.] URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7252>
12. Bystryakov, I. K., Mantsevych, Yu. M. (2015). Problems of spatial development of Ukraine from the perspective of P. Abercrombie's views. *Економіка України*. 9. 39–48. [in Ukrainian]. [Бистряков І. К., Манцевич Ю. М. Проблеми просторового розвитку України з позицій поглядів П. Аберкромбі. *Економіка України*. № 9. 2015. С. 39–48.]
13. Lysiak, N., Karyi, O. (2025). Risks and challenges to the productive capacity of regional economies: a spatial dimension. *Економіка України*. 7. 48–66. [in Ukrainian]. [Лисяк Н., Карий О. Ризики і виклики продуктивної спроможності економіки регіонів: просторовий вимір. *Економіка України*. 7. С. 48–66.] DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2025.07.048>
14. Center for Economic Strategy (2024) What about the economy of regions with increased war risks? Research Study. Website. [in Ukrainian]. [Центр економічної стратегії (2024) Що з економікою регіонів з підвищеними воєнними ризиками? Дослідження. Сайт.] URL: <https://ces.org.ua/state-of-the-ukrainian-regions/>
15. Kyiv School of Economics. (2024). Report on direct infrastructure losses caused by the Russian military aggression against Ukraine as of early 2024. [in Ukrainian]. [Київська школа економіки. Звіт про прямі збитки інфраструктури від

руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року.] URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf

16. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022). On amendments to certain legislative acts of Ukraine regarding the principles of state regional policy and the policy of recovery of regions and territories: Law of Ukraine No. 2389-IX of July 9, 2022. [in Ukrainian]. [Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій. Закон України № 2389-IX від 9 липня 2022 року.] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20?find=1&text=1_2
17. Zhalilo, Ya. A. (Ed.), Bakhur, N. V., Holovka, A. A., et al. (2023). Territory-oriented mechanisms for stimulating investment in the post-war recovery of Ukraine Analytical report. Kyiv: NISS. [in Ukrainian]. [Територіально-орієнтовані механізми стимулювання інвестицій у повоєнному відновленні України: аналіт. доп. Я. А. Жаліло, Н. В. Бахур, А. А. Головка та ін.; за наук. ред. Я. А. Жаліло. Київ : НІСД. 78 с.] DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.09>

Стаття надійшла до редакції 07.10.2025,
прийнята до друку 17.09.2025.

Zhalilo, Ya. A.¹

 0000-0002-8825-2880,

| Snigova, O. Yu.²

 0000-0001-7456-4894

¹ The National Institute for Strategic Studies, Kyiv

² Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

Strategizing Regional Development in the Shaping of the Post-War Economic Landscape of the Regions of Ukraine

UDC 332.1:338.242.2:911.3(477)"2022/..."(045)

The article examines the systemic impact of the full-scale war in Ukraine on the capacity of regional economic systems to engage the drivers of their development during the post-war recovery. A generalized assessment has been conducted of structural changes in the regions' economies due to the war. Arguing that the construction of the spatial structure of the new economy will be subject to the impact of the objective characteristics of the current state of the territories, which will determine the allowable range of structural changes in the post-war period, the authors systematize the limitations for economic activity in certain territories, which influence the sectoral structure of regional economies, as well as the new resource opportunities, facing regions and communities and available to be involved in the construction of the new balanced sectoral and spatial structure of the economy. The category "economic landscape" is used to understand the interdependence between sectoral and spatial transformations. Assuming that sectoral and spatial heterogeneity of the economic landscape as a system predetermines the variability of its transformations, which are carried out under the impact of endogenous regularities of the development of the elements of this system, as well as of the exogenous effects, the authors ground the priorities of the strategy, which will promote creating the conditions for optimal engagement of the resource potential of the regions, considering its territorial distribution and spatial features. Such priorities include maximal inclusion of human capital of the territory in productive activity; involvement of new technologies to reveal the local resource potentials and to provide sectoral diversification of the drivers of regions' economy development; practical elaboration and implementation of differentiated politics and instruments for territories, differentiated by levels of damage and security threats; and strengthening institutional and resource capacity and authority of local communities to create the conditions for local economies' development.

Keywords: regional economy, regional policy, economic landscape, sectoral transformations, spatial transformations, resource potential.

For citation:

Zhalilo, Ya. A., & Snigova, O. Yu. (2025). Strategizing Regional Development in the Shaping of the Post-War Economic Landscape of the Regions of Ukraine. *Ukrainian Geographical Journal*, 4(132): 3–12. [In Ukrainian] DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2025.04.003>

Copyright © 2025 Publishing House *Akadempyodyka* of the National Academy of Sciences of Ukraine.



The article is published under the open access license CC BY-NC-ND license
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>